

ΖΩΡΖ
ΣΑΡΗ

Η αντιπαροχή

ΕΚΡΟΕΙΣ
ΠΑΤΑΧΗ

Η Ζωρζ Σαρή (1925-2012) δεν χρειάζεται συστάσεις. Από τα χρόνια της εφηβείας δυναμική, μαχόμενη, ευφάνταστη. Σταθμός στη σύγχρονη παιδική και νεανική λογοτεχνία. Με το γλαφυρό ύφος, τον πειστικό, άμεσο, στοχαστικό λόγο της. Γενιές και γενιές γαλουχήθηκαν με τα μυθιστορήματά της. Χιλιάδες μαθητές στερέωσαν μέσα από τα βιβλία της, μαζί με τα πρώτα τους γράμματα, τη σχέση τους με την ιστορία και τον κόσμο. Έμαθαν ποιος είναι ο πόλεμος, ποια η ειρήνη. Πώς εννοείται ο αγώνας για την ελευθερία, τη δημοκρατία, τη χαρά της ζωής. Τι σημαίνει πίστη στον άνθρωπο και στις διαχρονικές αξίες του. Από το πρώτο της μυθιστόρημα *Ο θησαυρός της Βαργίας* (1969) και έως το *Γράμμα από την Οδησό* (2005), αυτοβιογραφούμενη πάντα η Ζωρζ Σαρή μεταποιεί τις εμπειρίες και τα βιώματά της σε μυθοπλαστικές αφηγήσεις ικανές να συναρπάσουν μικρούς και μεγάλους. Με την ειλικρίνεια, το χιούμορ, την ευθύτητα απέναντι στη ζωή, παιδαγωγός χωρίς διδακτισμό, στην υπηρεσία του πραγματικού, του καθημερινού, του ανθρώπινου.

Υπό τον γενικό τίτλο *Η αντιπαροχή* (πρώτη έκδοση 1985) συνυπάρχουν δυο εκτενή διηγήματα (νουβέλες) με την ανάσα και τον βηματισμό της μακρόπνοης αφήγησης: «Το μπαστούρωμα»¹, «Η αποθήκη», όπου, μέσα από τον φορτισμένο, συγκινημένο και συγκινητικό, λόγο της Ζωρζ Σαρή, οι λέξεις «αντιπαροχή», «μπαστούρωμα», «αποθήκη» αποκτούν τη μετωνυμική βαρύτητα της μεταφοράς και του συμβολισμού.

Στο πρώτο διήγημα, «Το μπαστούρωμα», με τη μορφή των ερωταποκρίσεων, αναπτύσσεται η πρωτοπρόσωπη αφήγηση μιας αρχετυπικής, θα έλεγα, γυναίκας. Από τα παιδικά της χρόνια στο γενέθλιο νησί εργάτρια στα χωράφια της οικογένειας, δούλα μετά εσώκλειστη στην Αθήνα, μάνα με δυο παιδιά αργότερα και πάντα δούλα υπό τον μέθυσο σύζυγό της, χήρα έπειτα. Και αν θα ήθελε να τρέξει, να ξεφύγει, δεν θα μπορούσε, ήταν κι αυτή σαν ζώο «μπαστουρωμένη». Όπλα της η υπομονή και η εργατικότητα. Κι όταν θα της δοθεί, επιτέλους, η δυνατότητα, στα εξήντα τέσσερά της χρόνια να επιλέξει, θα είναι σε θέση να αποφασίσει η ίδια για το καλύτερο. Το σημαντικό σ' αυτό το κείμενο είναι ότι μέσα από την επινοημένη για τις ανάγκες της μυθοπλασίας συνέντευξη, που θα μπορούσε να διαβαστεί και ως θεατρικός μονόλογος, και χάρη στην εικονοπλαστική προφορικότητα

1. Μπαστουρώνω (κυκλαδίτικη έκφραση): Περνάω μπαστούρα (σκοινί για μπαστούρωμα) σε ζώο. Δένω δηλαδή μεταξύ τους τα πόδια του ζώου για να μην μπορεί να απομακρυνθεί τρέχοντας.

του λόγου αποτυπώνεται ανάγλυφα η ανθρωπογεωγραφία αιώνων. Αξίζει ακόμη να σημειωθεί ότι η επίμονη ματιά και ο συνειδητός λόγος της Ζωρζ Σαρή, εδώ, υπηρετούν αθόρυβα και ταυτοχρόνως υποβάλλουν διακριτικά τις διεκδικήσεις και τα αιτήματα του φεμινιστικού κινήματος, όπως είχαν εισηγηθεί στην ελληνική κοινωνία τη δεκαετία του '90, έπειτα από δεκαετίες αγώνων.

Στο δεύτερο διήγημα, «Η αποθήκη», μέσα από έναν μονόλογο, και πάλι θεατρικών προδιαγραφών, ανασυστήνεται σε μικροκλίμακα για άλλη μια φορά η επονίτικη εμπειρία της Ζωρζ Σαρή. Από τη μια, η αφηγήτρια και η νεανική φίλη της Αθηνά, και από την άλλη, η κυρία Βασιλείου, η μητέρα της Αθηνάς, που τίποτα και ποτέ δεν πετάει, που όλα τα βολεύει με τάξη στην αποθήκη του σπιτιού. Μια μονοκατοικία στην πλατεία Κολιάτσου. Η αφηγήτρια, ηλικιωμένη πλέον, για χάρη του εγγονού της, θυμάται και ζωντανεύει εκείνα τα χρόνια. Οι άνθρωποι της μονοκατοικίας και ο κοινωνικός περίγυρος. Από το ένα θέμα στο άλλο, συνειρμοί που γεννούν άλλους συνειρμούς, ιστορίες που κυνηγιούνται, που μπερδεύονται μεταξύ τους, που χώνονται η μια μέσα στην άλλη. Από τα ήσυχια προπολεμικά χρόνια στη γερμανική κατοχή. Η συμμετοχή των κοριτσιών, κρυφά από τους γονείς, στην εθνική αντίσταση. Ο κοριτσιίστικος ενθουσιασμός, ο φόβος, η αγωνία. Αλλά και η ελπίδα. Ο έρωτας. Το τέλος του πολέμου έπειτα. Η χαρά της απελευθέρωσης. Οι χοροί. Τα τραγούδια. Ο αγώνας όμως για το καλύτερο

αύριο δεν θα τελειώσει ποτέ. Η μονοκατοικία στην πλατεία Κολιάτσου θα δοθεί αντιπαροχή. Και οι θησαυροί μιας ζωής στην αποθήκη της κυρίας Βασιλείου θα παραδοθούν «χωρίς αντιπαροχή» στον παλιατζή.

Κι έτσι, καθώς οι ιστορίες περιμένουν υπομονετικά την ώρα τους, από τη μια εποχή στην άλλη, ταξιδεύοντας στον χρόνο, συνεχίζει και η γιαγιά την αφήγησή της στον εγγονό, συνεχίζουν και τα βιβλία της Ζωρζ Σαρή από γενιά σε γενιά το ταξίδι τους.

Μάρω Δούκα
Γενάρης του 2017

ΤΟ ΜΠΑΣΤΟΥΡΩΜΑ

*Στον Μαρσέλ
και στα παιδιά μας*

—Και τώρα πόσων χρόνων είστε;

—Πριν λίγους μήνες, τον Οκτώμβριο, πάτησα τα εξήντα έξι.

—Λοιπόν;

—Κορίτσι μου, μόνο δεκαπέντε χρόνια δεν εδούλεψα στα ξένα και δούλευα στο χωριό, σκληρά, στα χωράφια. Να σου πω πόσα χρόνια δεν έχω δουλέψει; Θα με πιστέψεις; Μόνο εννιά μήνες –δυο παιδιά γέννησα– κι επτά χρόνια στην παιδική μου ηλικία. Είναι τρομερό· αν σου πω κουβέντες, θα φρικιάσεις. Σκέψου, μικρό παιδί που 'μυονα, δεν ένιωθα τη ζωή ακόμη, πήγαινα σχολείο κι ήθελε μου πει η μάνα μου: «Θα πα να φέρεις τόσες στάμνες νερό». Δεν ήτανε το νερό όπως το 'χουμε τώρα, μέσα στο σπίτι· έπρεπε να πας από δω μέχρι κάτω, δυο φορές και τρεις φορές. Να κουβαλάω με το σταμνί. Πόσα σταμνιά δεν έπεφτα χάμου και τα 'σπαγα... Όπως είναι ο Υμητός, το βουνό, είχαμε ένα χτήμα. Νύχτα να σηκωθώ, να πάρω τα ζώα, να πάω να τα μπαστουρώσω...

—Τι πάει να πει *μπαστουρώσω*;

—Μπαστουρώσω είναι βαστούνε σκοινί και βάνεις τα

δυο πόδια και τα μπαστουρώνεις, δηλαδή τα δένεις και περπατάει το ζώο και δε σου φεύγει απ' το χτήμα. Δε λέμε «με μπαστουρώσες και δεν μπορώ να πάω πουθενά»; Είναι τα δεμένα πόδια. Λοιπόν να τα μπαστουρώσω και τρεχάτη τρεχάτη, την ώρα που 'θελε να χτυπάει το σχολειό, να πάρω πάλε το τσαντάκι μου να πάω σχολειό.

— Πόσες τάξεις βγάλατε;

— Έκτη. Όλες.

— Ήταν πολλά παιδιά;

— Βεβαίως. Γεμάτη η αίθουσα.

— Ήταν μονοτάξιο;

— Μονοτάξιο, δηλαδή κάθε τάξη μια αίθουσα. Γιατί ήταν πολλά. Το χωριό μας είναι πολύ μεγάλο.

— Είχατε δάσκαλο, δασκάλα;

— Είχαμεν και δάσκαλο και δασκάλα.

— Και σας άρεσαν τα γράμματα;

— Μ' αρέσανε, κόρη μου, μ' αφού δε μ' αφήνανε να διαβάσω, να κάνω δουλειά; Η ώρα που θα πάω στο σπίτι: «Πήνε να φέρεις νερό, πήνε να φέρεις το 'να, πήνε να φέρεις τ' άλλο... σκούπισε». Είχαμε το σπίτι μας από πάνω μέχρι κάτω, δυο πατώματα. Η μάνα μου είχε τις κόττες κι ήθελε, για να κάνουν οι κόττες της τ' αυγά, να μην είναι μέσα στο κοτέτσι, να βγούνε έξω, λέει, να φάνε μες στο σπίτι, να πάρουν τον αέρα τους οι κόττες και, να με συγχωρείς, ανέβαινα εγώ, κουτσουλιά κουτσουλιά, κι έπρεπε να καθίζω να σκουπίζω κι από πάνω να βάνω στάχτες, να παίρνω από το τζάκι με το φαράσι τις στάχτες, να βάνω πια στην κάθε κουτσουλιά. Λογάριασε τι

γίνεται από πάνω μέχρι κάτω, τι κουτσιλομάνι! Να πάρω τα σκουπίδια, έναν τενεκέ –τότε δεν είχαμε αποχωρητήρια– και σήκωνα τις ακαθαρσίες στον ώμο, να τις πάω έξω, μακριά, σε χτήμα, να τις κουβαλήσω, να τις πάω εγώ. Μ' έπαιρνε η μπόρα, βλέπεις. Η αδελφή μου ήτανε η πιο μικρή, πιο ευαίσθητη, κι ο αδελφός μου πολύ μικρός ήτανε. Ήτανε τα παιδιά τα χαδεμένα κι εγώ περνούσα όλα τα βάσανα. Πόσα ποτάμια δεν επερνούσα και κόντευα να πνιγώ και πόσα και πόσα... Να ηγαίνω στο χτήμα και να σηκώνω εκείνα τα ξύλα, τα κλαριά, να μαζεύω χόρτα, γεμάτη, φορτωμένη και να μην μπορώ να περπατήσω... Πόσα δεν έχω τραβήξει... Μια φορά πήγε και μ' έβαλε η μαμά μου τιμωρία στη δασκάλα –κυρία Ελένη τη λέγανε, Θεός σχωρέσ' την την κακομοίρα– κι εκείνη με τιμώρησε. Μ' έκλεισε μέσα η δασκάλα κι αυτή πάει περίπατο. Μ' είχε κλείσει στο μπουτί. Το μπουτί το ξέρεις; Το μπουτί είναι η βεράντα. Αλλά ήμουνα μικρό παιδάκι, στην πρώτη τάξη. Λέω, τώρα εκείνη θα φύγει κι εγώ θα δουλιώ...

— Δουλιώ;

— Δουλιώ; Φοβάμαι, θα φοβάμαι. Ήτανε το νεκροταφείο δίπλα, σκοτεινά, παιδάκι ήμουνα, το λέω και δακρύζω. Και τότε βάζω τα χεράκια μου στον τοίχο, σκαρφαλώνω πα και κρέμασα έξω το κορμί μου. Έβλεπα το κάτω και μου 'ρχόταν ζάλη. Ε, λοιπόν, χαμένη κι αλλιώς χαμένη, παρατάω πια, κουράστηκαν τα χέρια μου, και μπρ, μπρ, μπρρρ... πέφτω πάνω στις πέτρες. Ευτυχώς όμως με το μπρ μπρ που έπεσα δεν έπαθα τίποτε. Έφυ-

γα και πάω τρεχάτη στη γιαγιά μου. «Κάτσε, παιδάκι μου, κάτσε», ήταν και χειμώνας, «κάτσε, παιδάκι μου», και μου ἔβαλε η κακομοίρα η γιαγιά μου να φάω. Και τι το φαΐ; Ψωμί κι ελιά ήτανε το φαΐ μας εμάς, κορίτσι μου· το κρέας μας. Κατεβαίνει φουριόζα η μάνα μου: «Ε, κι αυτή, η κακό χρόνο να ἔχει η δασκάλα, είπα της να την κρατήσει τιμωρία, μα δεν είπα και να το κρατήσει όλη νύχτα, θα σπασοχολιάσει εκεί πέρα». Και μπαίνει μέσα και με βλέπει στο τζάκι. «Α, επά είσαι; Πάμε απάνω» μου λέει η μάνα μου. Λέω «όχι, δεν έρχομαι, δεν έρχομαι, γιατί, λέω, δεν είσαι μάνα, είσαι πολύ σκληρή». Δεν ήμουνα ούτε οχτώ χρονώ, σου λέω, στην πρώτη τάξη ήμουνα. Δεν επήα λοιπόν επάνω και κοιμήθηκα σ' ένα πεζούλι, πα σε μια τάβλα, χτίστης ήταν ο παππούς μου, μου ἔτρωσε η γιαγιά μου, με σκέπασε μ' ένα χράμι, δίχως προσκεφαλίδι κι εκεί πέρα κοιμήθηκα, στο τζάκι. Τη μάνα μου δεν την αγαπούσα. Ήτανε πολύ σκληρή απάνω μου.

— Γιατί;

— Δεν ξέρω, μ' ἔχεν παιδέψει. Μ' ἔχεν αφήσει τριώ χρονώ παιδάκι κι ήρθε στην Αθήνα να δουλέψει. Η μάνα μου τράβηξε πολλά, πολλά βάσανα, ήμουνα άρρωστη μ' εντερικά, τράβηξε πολλά... Αλλά εγώ τι θυμόμουνα απ' όλα αυτά και τι της χρωστούσα, αν μωρό αρρώστησα; Τι της χρωστούσα, αν ήθελε η μάνα μου να κάνει καζάντι, ν' αγοράσει χωράφια; Τη στοργή της μάνας μου τηνε λαχτάρησα· επόνεσα από μάνα, παιδί μου. Μ' ἔδερνε κι εγώ δεν ἔμπαινα στο σπίτι και νηστικό γύριζα και ξυπόλυτη γύριζα και τάλαιπωρημένο και μαλω-

μένο. Καμιά φορά το 'σκαγα και πήγαινα σε μία θεία, εκεί με περιποιόταν, ψωμί κι ελιά η κακομοίρα, ψωμί και λάδι ήθελεν να μου βάνει να φάω. Στο σπίτι σαν ήμουνα, ανέβαινα στις μύτες των ποδιών, σιγά σιγά, μα ταϊσμένο ήμουνα μα νηστικό, να σηκώσω το πάπλωμα, να πέσω στο κρεβάτι πάνω. Νηστικό κοιμόμουνα και τη μισούσα πολύ τη μάνα μου.

—Ήταν κακιά γυναίκα;

—Όχι, κόρη μου, μια μάνα αυστηρή απάνω μου· ήταν πολύ αυστηρή.

—Και πώς ήρθατε στην Αθήνα;

—Α! στην Αθήνα; Ο πατέρας μου τότε που έγινα δώδεκα χρονώ, που 'κλεισα το βλογημένο το σχολείο, μου λέει: «*Τώρα, παιδί μου, σε νόμο ηλικία είσαι, μπορείς να βγάνεις μόνη σου το ψωμί*». Δε θα το ξεχάσω σ' όλη μου τη ζωή, Θεός σωρέσ' τον. Τον αγαπούσα υπερβολικά, ας μου την είπε τη λέξη. Λοιπόν, αν τα μάτια του ανθρώπου τρέχουν απ' έξω, εμένα έτρεχαν από μέσα· όχι δάκρυα, αίμα. Σκέψου τώρα, να πούμε, ένα παιδί που δεν ήξερα να βγω στην πόρτα να μου πούνε να πάω να βγάλω το ψωμί μου στην Αθήνα· να πάω σ' ένα ξένο περιβάλλον· να βγάλω το ψωμί μου. Ποιο ψωμί να βγάλω, μην και δεν το 'βγανα στο χωριό;

—Ήρθαμεν στην Αθήνα και λέει η πρώτη μου κυρία στον πατέρα μου «*πόσα να της δίνω*;». «*Διακόσα φράγκα τον μήνα*». Στον μήνα απάνω, μου έλεγε η κυρία: «*Παι-*

δί μου, δούλεψες πουθενά αλλού;». «Όχι, λέω, κυρία, γιατί;». «Μα εσύ είσαι φωστήρας!» «Μα, κυρία, λέω, κι εμείς σπίτι έχουμε».

— Σας είχε εσωτερική;

— Ναι, εσωτερική. Τότε υπήρχαν εξωτερικές; Ήμouνα φωστήρας. Αλλά όλα από τον εαυτό μου.

— Και πότε πηγαίνατε στο νησί;

— Ου! έβανα χρόνια...

— Άδεια δεν υπήρχε τότε;

— Τα πρώτα χρόνια κόλαση, παιδί μου.

— Ούτε μια μέρα μες στη βδομάδα;

— Κόλαση, παιδί μου!

— Ποιος σας έβγαζε;

— Α! κάθε οχτώ, κάθε οχτώ ο πατέρας μου. Ο πατέρας μου 'θελε νά 'ρθει να με πάρει. Μόνη μου ποτέ.

— Ο πατέρας σας πώς ζούσε;

— Ο κακομοίρης δούλευε. Στου Ψυρρή έμενε.

— Δεν ήταν στο νησί;

— Όχι, πήγαινε όταν άδειαζε, όταν δε δούλευε...

— Και σας έπαιρνε μια φορά τη βδομάδα;

— Ναι, κάθε οχτώ.

— Και πού σας πήγαινε;

— Στου Ψυρρή, στο δωμάτιο.

— Κλεισμένη μέσα;

— Μέσα, πουθενά.

— Δε σας πήγαινε σινεμά; Κάπου;

— Πουθενά, πουθενά, πουθενά...

— Και τι κάνατε;